

искусства, практически разбирающийся в вопросах общей и особенно детской психологии, в совершенстве владеющий методикой обучения и воспитания". М.Дьяченко і Л.Кандилович визначають педагогічну майстерність як високий рівень професійної діяльності вчителя. Зовнішня його сторона проявляється в успішному творчому вирішенні найрізноманітніших педагогічних задач, в ефективному досягненні способів і цілей навчально-виховної роботи. З внутрішньої сторони педагогічна майстерність – це функціональна система знань, навичок, вмінь, психічних процесів, якостей особистості, що забезпечує виконання педагогічних задач.

Формування творчої особистості вчителя-географа забезпечується крім того комплексом культурологічних знань. Він передбачає адресне звернення до людини, її свідомості, розуму, почуттів через осмислення історико-культурних явищ, надбання світової культури, прилучення до національних пам'яток природи, пізнання загальних закономірностей культурної еволюції, самобутнього характеру української культури та її зв'язків із світовою. При цьому пріоритетними мають бути культ високої духовності, багатство і неповторність внутрішнього світу людини, соціокультурні ідеали.

Висновки... Отже, як бачимо, елемент культури є обов'язковим у становленні вчителя-географа і стоїть на одному щаблі з такими якостями як знання, вміння і навички, емоційна гнучкість, захоплення географією, творча активність, де особлива увага до творчості зв'язана зі змінами цілей сучасної школи, які направлені перш за все на розвиток особистісних якостей кожного учня, де джерелами творчості, педагогічної майстерності для вчителя географії є спілкування з учнями, власний досвід і досвід інших вчителів, загальна професійна і географічна культура, що і становить основу формування соціокультурної компетентності вчителя географії.

Література

1. Баранский Н.Н. Экономическая география. Экономическая картография. – М.: Просвещение, 1956. – С.8.
2. Беленька Г.В. Фахова компетентність: сутність та структура // Наука і сучасність. Зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2002. – Том ХХХ. – С. 3-13.
3. Левківський М.В. Відповідальність у структурі компетентності майбутнього вчителя // Вісник Житомирського пед. ун-ту. Випуск 13. – Житомир: ЖДПУ, 2003. – С.9-12.
4. Методика обучения географии в общеобразовательных учреждениях: Учебное пособие для студентов вузов / Душина И.В., Петунин В.Б., Летягин А.А. и др. ; под общ. ред. И.В. Душиной. – М.: Дрофа, 2007. – 509с.
5. Новий тлумачний словник української мови. – К.: В-во „Аконіт”, 1999. – Том 2. – С.305.
6. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – С. 621.
7. Современный словарь иностранных слов. – Спб.: Комета, 1994. – 740с.
8. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: Монографія. – К.: “Преса України”, 2005. – 320с.

Анотація

У статті розглядається питання розвитку соціокультурної компетенції вчителя географії як однієї з основних складових його фахової компетентності.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос развития социокультурной компетенции учителя географии как одной из главных составных частей его профессиональной (фаховой) компетентности.

Подано до редакції 18.02.2008.

© 2008

Чирва О.Ч.

ІНФОРМАЦІЙНО-ХУДОЖНЯ СВІДОМІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ ХУДОЖНИКА-ПЕДАГОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Культура постіндустріального сьогодення зумовлює нові стратегії, технології і методи освіти. Науковці відзначають, що у вітчизняній педагогіці культурний простір освіти досліджується недостатньо.

Освіта у сучасній педагогіці визначається як “трансляція соціального досвіду в часі історії і відтворення стійких форм суспільного життя в просторі культури”, як “процес прилучення особистості до культури, становлення і розвиток освіти як надбання особистості, з одного боку, і всього культурного оточення, з іншого” [2, с.27]. Тип культури детермінує тип особистості та шляхи його досягнення, що втілюються у принципах освіти і виховання. Художня культура як процес та результат освіти характеризує особливості поведінки, діяльності, свідомості в цілому в сфері мистецтва. “Взаємозв'язок освіти і культури виявляється і реалізується передусім через людину, яка є системно сполученим елементом культурно-освітньої системи. Людина стає об'єктом і суб'єктом культури та освіти” [2, с.30].

Вплив сучасних інформаційних технологій на трансформацію соціокультурної організації суспільства і відповідно мистецької практики як у художньому, так і мета художньому аспектах, спонукає розглядати проблеми фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей (образотворче мистецтво, дизайн) у широкому інформаційно-комунікативному контексті.

“Пошук моделі освіти, адекватної сучасному типу культури і відповідно новому етапу розвитку цивілізації, становить найактуальнішу проблему сучасної педагогіки” [2, с.29]. Особливо гостро вона відчувається в процесі реформування саме мистецької освіти.

Мистецька освіта як частина художньої культури призвана відтворювати її у цілісності, а в умовах активного інформаційного розвитку суспільства спрямовуватись на становлення інформаційно-художньої творчої свідомості особистості як інтегральної професійної компетенції художника-педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... доводить її актуальність та багатовимірність.

Праці І.Зязюна розкривають концептуальні основи становлення “людини культури” і перспективи “розширення культурного поля освіти” [2, с. 14-36].

Наукова спадщина О.Рудницької розкриває особливості розвитку творчої свідомості у вимірах особистісно-орієнтованого підходу; виявляє важливість і діалогову природу художнього спілкування (Рудницька О. Педагогіка загальна та мистецька: Навч. посібник. – К., 2002.).

У дослідженнях В.Бураяка теоретично обґрунтовується поняття інформаційно-художньої свідомості та розглядається еволюція художніх методів як свідомісної організації відображення інформації, підкреслюється посилення інтелектуальних засад у динаміці змін рівнів інформаційно-художньої свідомості особистості [1]; Е. Нойманн також підкреслює аналітично-образну еволюцію свідомості в контексті трансформації, “наповнення” архетипів (Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания. Пер. с англ. – М: “Рефл-бук”; – К.: “Ваклер”, 1998.-С.10.); В.Зеленський розглядає архетипний базовий горизонт інформативно-художньої свідомості (Зеленський В. Толковый словарь по аналитической психологии. – Санкт-Петербург: В@К, 2000. – С. 42); О.Киченко формулює основні етапи становлення образної свідомості (Киченко А.С. Введение в теорию фольклора. – Черкасы. 1998. – С. 88).

Н.Ничкало підкреслює, що метою і критерієм ефективності сучасної мистецької освіти має стати людина, яка “володіє високим рівнем самосвідомості, почуттям власної гідності, самоповаги, незалежністю суджень, уміннями здійснювати вільний вибір змісту своєї життєдіяльності, лінії поведінки, способів свого саморозвитку” [2, с. 4-13]. Зміст художнього мислення розкривають В.Біблер, А.Васадзе, М.Гончаренко, М.Гріндел, Л.Дись, О.Камнева, О.Костюк, О.Лілов, І.Ляшенко, Я.Пономарьов, С.Раппопорт, Л.Столович, М.Ярошевський та ін.; образне мислення аналізують А.Біне, Л.Гурова, А.Люблінська, Б.Мейлах, О.Потебня, Т.Рібо, А.Семенова та ін.; художньо-образне мислення – Н.Антонець, Ю.Борєв, О.Бурліна, О.Буров, П.Гальперін; емоційне мислення – Р.Бак, В.Вілюнас, А.Запорожець, К.Ізард, О.Леонтьєв, Я.Неверович, С.Рубінштейн, П.Селовей, Т.Шингаров та ін.; рівні творчого мислення розглядають П.Будівський, С.Грица, І.Денисюк, М.Дмитренко, І.Довгалюк, А.Іваницький, М.Івашків, В.Качкан, Р.Кирчів, О.Мишанич, М.Новикова, М.Остапик, О.Правдюк, Г.Скрипник, О.Таланчук, М.Федченко, К.Фролова та ін. Л.В.Нечаєва розкриває художнє мислення як особистісну якість, феномен професійної діяльності викладача мистецьких дисциплін та підкреслює необхідність пошуку нових підходів до його розвитку у студентів мистецьких спеціальностей. Комунікативно-інформологічні компетенції фахівця мистецьких дисциплін та їх становлення досліджуються у працях Л.Гавриліної, О.Дорошок, І.Єгорової, О.Іскандарової, І.Розіної, Т.Троїцкої, Г.Трофімової, В.Ширшова та ін.; проблеми семіотичного осмислення візуальної інформації висвітлюються у працях С.Даніеля, О.Малицької, А.Овчиннікова, Б.Успенського та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у спробі розглянути інформаційно-художню свідомість як інтегральне системне утворення особистості, яке визначає компетенції художника-педагога; проаналізувати її структуру рівні та умови становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження... Інформативно-художня свідомість як найвищий рівень активності виявляє своєрідність почуттєвої, розумової, регуляторної сфер особистості, зумовлює та спрямовує творчу перебудову спочатку у зовнішньому (практичному), а потім внутрішньому (психічному) планах. Творча свідомість (свідомість образного відображення) розглядається як система сприйняття, інтерпретації та відображення інформації, що залежить від історичних, соціальних, психічних аспектів.

Науковці розглядають структуру художньої свідомості як складову певних компонентів: відчуття, сприйняття, мислення, уявлення, уяви, пам'яті та виявляють специфіку художньої творчості як характеристику їх взаємодії, що детермінується цільовою мотивацією мистецтва.

Інформаційно-художня свідомість як феномен особистісної культури інтегрує духовну, соціальну і технологічну складові в системі когнітивних, ціннісних і регулятивних смислових координат. Професійні компетенції художника-педагога також пов'язані з ціннісними, когнітивними, регулятивними критеріями особистісної культури. Психолого-педагогічні дослідження акцентують увагу на окремих аспектах особистісної культури і відповідних компетенціях: емоційній, когнітивній, комунікативній, інформативній, креативній, професійній.

Емоційна компетентність (за Р.Баком) відбиває становлення світоглядних орієнтирів особистості як базового компоненту духовності і ціннісних ідеалів. Вона включає оцінні, когнітивні та рефлексивні процеси,

породжує смислоутворюючу активність, створює умови для творчості. Така особистісна інтерпретація (як система домагань, саморегуляції та задоволеності) на думку К.Абульханової є основою свідомості особистості. Смислоутворення визначається нею як "особистісна тенденція до індивідуалізації, її здібність до інтерпретації життя, яка репрезентує не стільки діяльнісну та теоретично-свідомісну, скільки її екзистенціальну здібність" [3, с.240]. Смислоутворююча активність, пов'язана з індивідуальним вибором, утворенням та систематизацією цінностей, які визначають ціннісну спрямованість, стиль пізнавальної та творчої діяльності особистості. Дослідження А.Запорожця, К.Ізарда, О.Леонтьєва та ін. доводять зв'язок емоцій з творчістю. Розглядаються такі поняття, як "емоційний інтелект" (П.Селовей), "емоційні здібності", "емоційна грамотність", "емоційні стилі". Активно розробляються програми підвищення емоційної компетентності, які спрямовані на самоактуалізацію та становлення самосвідомості.

Когнітивна компетентність визначається розвитком пізнавальних, розумових здібностей як основи культури мислення. Художнє мислення особливо виділяється серед професійних якостей викладачів мистецьких дисциплін. Воно визначається як вища форма творчої активності людини (В.Давидов, Б.Ломов, Л.Нечаєва та ін.). Сутність художнього мислення полягає в активному оперуванні різними за своєю психічною природою образами і реалізується у створенні якісно нових суспільних цінностей. Розкриття і становлення творчого потенціалу особистості полягає саме у трансформації когнітивного змісту в емоційний. Поряд з художнім мисленням, науковцями розглядаються такі категорії як "образне мислення", "художньо-образне мислення", "візуальне мислення". Розвиток візуального художнього мислення в системі фахової підготовки майбутніх художників-педагогів залишається актуальною проблемою і потребує комплексного, системного підходу. "Понятійне і чуттєво-образне мислення не існує в чистому вигляді. Людина за своїм інтелектом має не "два" а одне мислення. Всі мисленнєві процеси будуються з однакових психічних елементів. Різними є лише способи їх сполучення у пропорціях, функціях, будові, структурній організації мисленнєвої діяльності" [2, с.67]. Цілісність художнього мислення забезпечується різноманітними зв'язками всередині його структури; єдністю з іншими розумовими процесами; специфічним проявом художнього мислення у різних видах діяльності.

Комунікативна компетентність як формування комунікативної культури художника-педагога пов'язана з розробкою діалогових стратегій мистецької педагогіки. Важливим виявляється визначення принципів універсальних механізмів педагогічних та візуальних комунікацій. "Педагог має розуміти психічні процеси спілкування з мистецтвом та їх аналоги комунікації з іншими галузями знань" [2, с.39]. Комунікативна компетентність забезпечує здатність до ефективної взаємодії та спілкування, які є механізмами особистісного і творчого розвитку, тоді як їх змістом є емоційні реакції і стани.

Інформаційна компетентність, як прояв інформологічної культури, "консолідує в собі всебічну інформацію про соціальні процеси, технічні засоби підтримки цих явищ, а також про усвідомлену необхідність і доцільність цих процесів" [2, с.25]. Визначаючи функціональні можливості інформологічної культури: перетворювальні, інформаційні, когнітивні, комунікативні, нормативні, знакові, аксіологічні, науковці зауважують на її регулятивних засадах, забезпеченні становлення регулятивних орієнтирів як основи творчих та проектних стратегій самовиявлення.

Відбувається зміна інформаційно-комунікативних стратегій від лінійної вербальної комунікації до багатовимірної просторової комунікації візуальних мистецтв (від художнього образу до візуального текстового (гіпертекстового) простору; від монологу до діалогу). Відстань між художником і глядачем за параметрами часу і простору майже зникла, що потребує не лише зміни способу побудови візуально-художнього простору, але і обґрунтування такого поняття, як візуальний художній твір-текст.

Художнє візуальне відображення інформації (твір-текст) розглядається нами як комунікативно – креативна система, яка відповідає рівню суспільної та авторської свідомості. Візуальний художній текст вміщує поняття як художнього твору з його найвищими духовними критеріями, так і візуальний образ, який має інформативно-комунікативні, прагматичні критерії.

Введення поняття візуального тексту в освітній простір дозволить розширити горизонти образотворчості як у художньому, так і мета-художньому контекстах і створити умови посилення інтелектуальних чинників, мисленнєвої рефлексії в художній творчості.

Інформативно-художня свідомість як інтегральне утворення потребує цілісного системного розгляду зазначених компонентів. Якісно новий – полісистемний підхід у дослідженнях інтегральної індивідуальності (С.Васюра, О.Волочков, Б.Вяткін, О.Самбікіна, М.Щукін та ін.) дозволяє визначити механізми взаємодії різних аспектів в структурі інформаційно-художньої свідомості особистості, її взаємодію з системами соціального та предметного середовища, професійних компетенцій, авторського стилю пізнавальної та творчої діяльності, виявити дидактичні умови фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей (образотворче мистецтво, дизайн). Психологічні дослідження характеризують полісистемність особистісної свідомості як взаємодію систем, коли "кожна система, реалізуючи системоутворюючі функції, поширює вплив на іншу систему і у той же час відтворює у собі властивості іншої системи, виступаючи у якості її підсистеми" [3, с.17]. Розгляд виділених

полісистем у взаємодії дозволяє досліджувати особливості становлення інформаційно-художньої свідомості як інтегральної компетенції майбутнього художника-педагога.

Рівні становлення інформативно-художньої свідомості як інтегрального особистісного утворення розглядалися В.Буряком як в онтологічному вимірі, так і філогенезі. Найпершим інформаційним фіксатором виявляється архетипічна сфера як несвідоме пеленгування інформації – це усереднена картина психічного життя. З перших несвідомих відбитків світу картина відображення синтезується в інформаційні архетипові мотиви несвідомого рівня. Архетипові мотиви створюють своєрідне комунікативно-психологічне поле перебігу внутрішньої інформації. Створення мислячої особистості розвивається, проходячи ряд "незмінних" образів. Здатність розпізнавати, розуміти та інтерпретувати ці образи змінюється в залежності від рівня свідомості. Е.Нойманн підкреслює аналітично-образну еволюцію свідомості в контексті трансформації, "наповнення" архетипів.

Міфологічна свідомість реалізує себе в умовно-реальних візуальних знакових системах. Це особливий тип естетичної комунікації між колективним автором (народне мистецтво), майстром-інтерпретатором як співавтором та глядачем, які працюють у контексті кодового поля фольклорного образу. Народне мистецтво фіксує архетипно-образну основу, художник, транслюючи візуальний текст, демонструє варіативний суб'єктивізм інформації. Глядач долучає інформацію до свого інформаційного фонду пам'яті, отримує оригінальну стратегію народно-образного світосприйняття та образоутворення. "Естетична комунікація народного мистецтва полягає саме у варіативності творчого канону, в специфіці інформаційного поліфонізму" [1, с.22]. На принципі колективно-суб'єктивного узагальнення відбувався розвиток виражальних засобів міфологічної інтерпретації візуальної інформації. Виділення в зображуваному предметі якоїсь риси чи ознаки (метафори) уможливило індивідуалізацію характерів. Порівняльний принцип як засіб посилення тексту, демонструє розвиток художньої інформаційності. Візуальна метафора і гіпербола після розпаду синкретичної свідомості стануть провідними виокремленими тропами, що виражатимуть інформацію на почуттєвому рівні. Алегорія демонструє можливість передати абстрактне поняття за допомогою конкретного візуального образу.

Рух інформаційно-художньої свідомості до інтелектуальних форм інтерпретації інформації, осмислення на рівні нової системи мислення став можливим за умов використання методів аналізу і синтезу у відображенні інформації. Виник метод реалізму як спосіб відображення інформації, при якому розкриваються закони внутрішнього розвитку. "У межах художньої суб'єктивізації факту в реалізмі правдивість у відтворенні деталей серед усіх методів найвища. Еволюціонуючи, метод як спосіб відображення інформації виявляє нові горизонти інтелектуальної інтерпретації. Натуралізм ілюструє перенасичення свідомісної фактури, романтизм прагне порушити "інформаційну гармонію" реальності" [1, с.22].

Модернізм як новий метод естетично-художнього вираження відбиває структурно-системне мислення творчої особистості. "Людська свідомість постійно відходить від інформаційної конкретики та прагне підняти рівень суб'єктивізації факту. Інформація (факт) як головна конструкція, що несе всі ознаки системи світ, проходить декілька рівнів суб'єктивізації відповідно рівню інтерпретації інформації" [1, с.13]. Якщо у мета-художньому контексті спостерігається поєднання аналітичного та образного рівнів інтерпретації інформації, то у художній творчості суб'єктивізація базується на повному відриві від документальної основи факту і створенні нової моделі, яка має узагальнюючі риси багатьох документальних фактів.

Концептуальність мислення демонструє новий рівень інформаційно-художньої свідомості на шляху інтелектуалізації інформаційного відображення. Визначення ідейно-художньої структури, фокусування на проблемі, формування всіх рівнів інтерпретації факту, авторська інтерпретація, реалізація осмислення на рівні використання композиційних прийомів як компоненти системи твір свідчать про інтелектуалізацію методів образотворення.

За визначенням В.Буряка "суб'єктивізоване відображення факту – своєрідна паралельна модель інформації, що має власну інформаційно-художню цінність саме в естетичному аспекті. Інформаційно-естетичний аспект полягає саме в глибокій образній і емоційній манері поетичного викладу думки" [1, с.15]. Така модель поєднує неусвідомлену та усвідомлену інформацію та є перехідною між умовно-реальним та реальним методом образотворчості.

Еволюція інформаційно-художньої свідомості не виключає попередні рівні розвитку. Вони спроможні існувати одночасно і збагачувати творчі стратегії особистості. Дослідження науковців доводять, що еволюція типів свідомісного відображення інформації (умовно-реальний, реальний, концептуальний), синхронізуються зі зростаючою функцією свідомості як системи аналітично-образної.

Висновки... Інформаційно-художня свідомість може розглядатись як інтегральне системне утворення особистості, яке визначає базові компетенції художника-педагога. Еволюція рівнів розвитку інформаційно-художньої свідомості доводить поступову інтелектуалізацію авторської свідомості, що дозволяє їй бути більш пластичною, різноманітною в процесах інтерпретації візуальної інформації та смислоутворення.

Студенти на художньо-графічних відділеннях факультетів мистецтв в цілому демонструють реальний рівень художнього мислення, що не задовольняє потребам новітньої системи суспільства. Нагальною є потреба відновлення інтелектуальних і творчих ресурсів свідомості нації.

Підвищення рівня інформаційно-художньої свідомості майбутніх художників-педагогів потребує трансформації освітнього простору в напрямку інтелектуалізації навчальної діяльності. Підняття художнього мислення на якісно новий концептуальний рівень залежить від збагачення особистісної свідомості стратегіями інформаційно-художнього мислення та творчої діяльності, які знайшли своє втілення у мистецькій практиці періодів модерну та постмодерну.

Становлення інформативно-художньої свідомості особистості має досліджуватись в напрямках інтелектуалізації художньої діяльності та розширення культурного поля мистецької освіти. Інтелектуалізація творчої діяльності пов'язана з набуттям досвіду керування процесами художнього візуального мислення, образотворення як у художньому, так і мета-художньому аспектах в залежності від мети художньої діяльності та зовнішніх умов.

Література

1. Буряк В.Д. Фольклорне, художнє та публіцистичне мислення у контексті інтелектуально-образної еволюції: Автореф. дис. ... доктора філолог. наук / Київськ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 32 с.
2. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /За ред., передмова та післямова Н.Г.Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
3. Полисистемное исследование индивидуальности человека /Под. ред., Б.А.Вяткина. – М.:ПЕРСЭ, 2005. – 384 с.

Анотація

У статті розглядається проблема становлення інформаційно-художньої творчої свідомості особистості як інтегральної професійної компетенції художника-педагога та робиться спроба проаналізувати її структуру, рівні та умови становлення.

Аннотация

В статье рассматривается проблема становления информационно-художественного творческого сознания личности как интегральной профессиональной компетенции педагога-художника и делается попытка проанализировать его структуру, уровни и условия становления.

Подано до редакції 06.02.2008.